

*Євдокимова І. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

*Савілова Л. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

*Харіна О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

МОВЛЕННЄВА МАСКА КОМАНДИРА В УСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів інтонації, які сприяють реалізації мовленнєвої маски командира в усному англомовному військовому дискурсі. Мовленнєва маска відноситься до складної комунікативної стратегії, в процесі якої координуються два стилі спілкування: особистісний та обраної маски, яка є обмеженою часом та закінчується з переходом до іншого виду дискурсу. Рольове перевтілення відбувається завдяки імітації іншої мовленнєвої поведінки, яка реалізує основні функції перевтілення: маніпулятивну, імідж творчу, ігрову та самовираження.

Мовленнєва маска командира покликана задля виконання функції управління міжособистісними стосунками, у ході якої відбувається регуляційна комунікація, яка характеризується застосуванням формального діалогу, шаблонного виразу обличчя, жестів та засобів мови.

Команди рухів на плацу носять спонукальний характер, складаються з одного стислого та клішованого речення, включають 1-3 слова, які поділяються на 1-2 синтагми. Команди створюються завдяки дуже високого ступеня гучності, широкого діапазону, наявності коротких або середніх пауз всередині фрази та середньої тривалості пауз між фразами, швидкого темпу вимови ключових слів, низького висхідного термінального тону першої синтагми та низького низхідного термінального тону другої синтагми.

Характеристики голосу відносяться до необхідних знань та вмінь, якими повинна володіти «мовленнєва маска військового командира». Невербальні акустичні засоби допомагають створювати образ лідера. У ході дослідження серед найголовніших було виділено: міра гучності, проєкція на відстань до адресату, виразність вислову, модуляція голосу, різкість подачі команди.

Гучність є компонентом інтонації прямо залежним від відстані до адресату та має фізичні характеристики, при якій коректна гучність створюється при напруженні діафрагми та ненапружених голосових зв'язках; «докричаться» до самої дальньої людини-солдата (кадета) – функція проєкції на відстань до адресату; чітка вимова команд відноситься до вдалого виконання мети дискурсу; різкість вимови фраз прямо залежна від якості команди та відбудовує ідеальне інтонаційне завершення дискурсу.

Ключові слова: мовленнєва маска, команда, інтонація, гучність, синтагма.

Постановка проблеми. Мова відображає усі сфери життєдіяльності людини, створюючи особливі образи в різних галузях інституціонального дискурсу. Роль та функцію, яку виконує людина у суспільстві, відображається на її мовленнєвій поведінці, що проявляється у створенні особливих ролей – масок, які умовно «надіває» адресант. Виділення маски командира, а саме відзначення його інтонаційних характеристик, які притаманні усній англійській мові, є невивченим колом у сфері мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато відомих вчених досліджували термін маску у різних галузях науки: вчасності у лінгвістиці, літературознавстві. Даний феномен становив предметом вивчення цілого ряду науковців зокрема Виноградов В.В., Винокур Т.Г., Голубева І.В., Земска О.О., Китайгородска М.В., Розанова Н.Н., Ільїн Є.П., Іссерс О.С., Кузнецова О.О., Лотман Ю.М., однак кожний фахівець розуміє його згідно з метою дослідження. Серед останніх робіт, присвячених масці, можливо виділити дослідження Попової О.С., Стерніна І.О., Тюпи В.І., Шмелевої О.Я., Шмелева О.Д., Шпільмана М.В. Аналіз останніх досліджень показав, що, незважаючи на значні досягнення та класифікації, мовленнєва маска саме військового мовця-командира ще не була досліджена.

Інтонація мовленнєвої маски відрізняється від сфери застосування та функцій виконання. Немає заперечень щодо стилю та форми звернень, якщо порівнювати мовлення вихователя у дитячому садку та командира при виконанні строєних кроків та рухів. Кожний з даних дискурсів має свої особливості.

Метою статті є аналіз компонентів інтонації, які виконують мовці у процесі військового дискурсу, відтворюючи маску командира.

Об'єктом дослідження виступає усний англійський військовий дискурс, предметом – команди командира задля виконання строєних кроків та рухів.

Виклад основного матеріалу. Поняття мовленнєвої маски актуально для філологічних досліджень, адже вона дозволяє виокремити комунікативну поведінку у різних видах дискурсу. У даній роботі ми, слідом за Шпільман М.В., під мовленнєвою маскою розуміємо складну комунікативну стратегію, яка припускає наявність двох стилів спілкування. Перший з яких є відображенням мовленнєвого портрету саме людини, другий – передає стиль спілкування обраної маски та функції, які їй притаманні [1].

Друга маска є обмеженою часом, наприклад, виконанням обов'язків у інституціональному дискурсі, в якому відбувається інше лексичне та стилістичне забарвлення компонентів мови, що відображається і на рівні інтонації. Імітація певної інституціональної поведінки включає іншу манеру говоріння, яка повинна передавати уяву соціуму про даний образ.

Дослідник Стернин І.О. при вивченні мовленнєвої маски вказує на обмеження часу даної комунікативної ролі [2, с. 81]. Перетворення на іншу мовну особистість з тимчасовим виконанням ролі зазначено і у роботі Яковлевої О.О. та Ситникової О.О. [3, с. 3].

Саме на рольове перевтілення, яке передається завдяки імітації іншої мовленнєвої поведінки, наполягає інший дослідник Морева О.Н. [4, с. 442]. Яковлева О.О. та Ситникова О.О. під «мовленнєвою маскою» розуміють специфічний стиль комунікації мовленнєвої особистості, яка формує мовленнєвий образ адресанта, манеру поведінки, що виражається у мовленнєвих діях [3].

Як вказує науковець Шпільман М.В., комунікативна стратегія «мовленнєвої маски» повинна включати чотири функції, серед яких виділяються: маніпулятивна, імідж творця, ігрова та самовираження [1]. Яковлева О.О. та Ситникова О.О., говорячи про перевтілення у іншу мовленнєву особистість, включають момент акторства, гри та втілення у образ [3, с. 3].

Як правило, комунікативна стратегія «мовленнєва маска» формується на основі загальної уяви про риси характеру, рівень освіченості, мовленнєву культуру, комунікабельність людини як представника певної професії та соціальної приналежності.

За Яковлевою О.О. та Ситниковою О.О. дана маска моделюється на основі опиту індивідууму, його уяві о типах та формах комунікації, типах комунікантів [3, с. 3]. Науковці виокремлюють її у комунікативну стратегію вищого порядку, якій приманна зміна та модифікація. Залежно від ситуації дискурсу та характеристик іншого комуніканта, мовленнєва особистість постійно «корегує» маску, при цьому у кожному випадку відбувається створення неповторного образу, при якому зовнішня мовленнєва структура маски зберігається [3].

Так, як у даній статті обрано мовленнєвий образ військового командира, тож манера мовлення повинна передавати означений характер та якості, які йому притаманні у суспільстві.

Командир виступає членом військової організації, функція якого здійснювати управління у процесі вирішення управлінських завдань, серед яких виділяють: постановку цілей; прийняття рішень; розробку способів і прийомів управління для досягнення поставлених цілей; організацію спільної діяльності людей для виконання прийнятих рішень [5, с. 3].

«Одягаючи маску», командири грають (виконують) задалегідь визначені ролі, хоча як особистості можуть давати власну інтерпретацію цих ролей.

Шипіцин С. виділяє 10 управлінських ролей – масок, які з'являються залежно від ситуації. Дані ролі-маски можливо виокремити у наступні групи: міжособистісні, інформаційні

й за прийняттям рішень. Перша категорія масок використовується для побудови міжособистісних стосунків; друга – для побудови інформаційних систем, а третя – для прийняття управлінських рішень.

Задля реалізації міжособистісної ролі виділяють маску головного керівника та лідера; інформаційної ролі – виокремлюють маску збирача інформації, розповсюджувача інформації та представника; ролі за прийняттям рішень: маску підприємця, що усуває порушення (менеджер кризових ситуацій), розподільника ресурсів, той, хто веде переговори [5, с. 9].

У даній статті розглядається маска військового лідера – командира, який здійснює комунікацію з підлеглими під час тренувань злагоджених рухів. Дана форма комунікації відноситься до інформаційного процесу, у ході якого відбувається передавання певних повідомлень.

Комунікація носить односпрямований характер, який не передбачає суб'єкт-суб'єктної взаємодії. При означеній комунікації відбувається реалізація регуляційно-комунікативної функції: командир здійснює регуляцію поведінки інших людей і реагує на їхні дії [6, с. 64]. Крім того, у командах тренувань рухів, згідно класифікації науковця Бацевич Ф.С., реалізується координаційна функція, що сприяє узгодженню дій комунікантів [7].

У ході тренувань командир здійснює мотиваційну, діяльницьку та соціальну комунікацію. Згідно психологічних цілей і властивостей втілюється так званий «контакт масок». Лаптіпов Р.А. робить висновок, що впродовж такого формального діалогу застосовується шаблонний набір масок та притаманний їм набір виразу обличчя, жестів та засобів мови [8].

Інтересним висновкам дійшли науковці Піз А. і Піз Б. у ході дослідження за мовою рухів тіла: передача інформації відбувається завдяки вербальним засобам тільки у 7% випадків; звуковим засобам, які включають тон голосу та інтонації звуку – на 38%, а невербальним засобам – на 55% [9]. Невербальні засоби спілкування можуть бути трьох типів: візуальні; акустичні (звукові): пов'язані з мовою / не пов'язані з мовою; та тактильні: пов'язані з дотиком.

Розглядаючи невербальні засоби: акустичні або звукові, саме ті, які пов'язані з мовою, наполягаємо, що самим вагомим впливом при створенні мовленнєвої маски командира відіграють інтонація, гучність, тембр, тон, ритм, висота звуку, мовні паузи та їх локалізація в тексті [6].

Гучність голосу дуже важливий компонент організації команди, бо вона є дистанційною, направлена на певну соціальну групу адресатів-виконавців, які знаходяться на відстані. Ніколаєва Ж. у дослідженні «Основи теорії комунікації» відносить гучність голосу до акустичного засобу кодування невербальної інформації, динаміка змін якого, особливо збільшення гучності, є засобом впливу на адресата, що передає посилення спонукання команді [10, с. 130].

Як показав аналіз матеріалу дослідження, команди рухів на плацу носять спонукальний характер, складаються з одного речення, включають 1-3 слова, які поділяються на 1-2 синтагми.

Лінгвіст Таранець В.Г. у монографії «Енергетична теорія мови» під синтагмою розуміє одиницю мови більш тривалу, ніж фонетичне слово, яка представляє собою структурну одиницю вищого порядку, включаючи одне або декілька фонетичних слів [11, с. 82].

Одиницею дослідження даної статті є саме синтагма, завдяки якій реалізуються прикази мовленнєвої маски командира

у стислій, клішованій формі. Проведений аналіз щодо структури повідомлення та кількості синтагм, які складають команду, слід зазначити, що у 90% матеріалу речення складались з 2-х синтагм, перша з яких передає команду підготовки до наступної дії, інша – команду виконання, в останній з яких означається коли і у якому напрямку треба робити наступні рухи.

Вербальний засіб команд рухів відноситься до спонукальних речень, які існують у двох видах: завдяки імперативним конструкціям, в яких імператив локалізується на початку (*dress right*) чи наприкінці (*forward march*) команди, та неімперативним бездієслівним командам (*dismissed*), що характерно для окремих команд, у ході яких підготовча команда та команда виконання збігаються та представляють єдине ціле, що відзначається на рівні інтонації.

Аналіз манери комунікації, змін інтонації адресантів-військових командирів дозволяє зробити висновок про єдність манери спілкування мовців. У ході дослідження практичного матеріалу було виділено наступні інтонаційні характеристики оформлення команд: дуже висока гучність, широкий діапазон, наявність коротких або середніх пауз, швидкий темп вимови ключових слів. Висота тону досліджених команд формується згідно структури англійського непитального спонукального речення.

Як зазначає дослідник Светозарова Н.Д., односкладні висловлювання характеризуються висхідно-низхідним рухом мелодії в англійській мові, однак у більшості випадків переважає низхідна закономірність [12].

Фонетист Таранець В.Г. наполягає, говорячи про інтонацію завершення у більшості мов, що вона характеризується висхідно-низхідною зміною акустичних характеристик, в яких максимальні значення притаманні початку синтагми [11, с. 83].

Аналіз висоти тону практичного матеріалу статті дає право наголосити, що перша синтагма вимовляється висхідним рухом мелодії, друга – низхідним, якщо речення складається з двох синтагм. Проілюструємо: /right | \face |.

Протягом дослідження було виділено окрема група нечисельних команд, в якій відбувається збіг двох фаз команди, у результаті чого створюється єдина команда, мелодійний контур термінального тону якої також є низхідним. Виокремлена група завжди має відмінні характеристики: синтагми вимовляються гучніше. Наведемо приклад: *Fall it, at ease*.

Застосування першої команди вимагає від адресата «зібратись у строй для виконання подальших вправ». Дана команда відома всім підлеглим і виступає фактором-сигналом привернення уваги, який вимагає від підлеглих моментальної стрімкої дії-руху до побудови на плацу.

Друга команда, яка перекладається як «вільно», є індикатором сигналу до відпочинку.

Значний вплив на формування англомовної усної маски командира оказують певні характеристики голосу, які відносяться до невербальних акустичних засобів та характеристик лідера, серед яких виокремлюють: міру гучності, проекцію на відстань до адресату, виразність вислову, модуляцію голосу, різкість подачі команди. Розглянемо дані компоненти більш детально.

Гучність виступає невід'ємним компонентом військового дискурсу, яку необхідно враховувати протягом команди. Слід пам'ятати, що гучність залежить від відстані адресанта до адресату, від кількості реципієнтів, місця та повинна бути врахованою в процесі комунікації. Створення коректної гучності має фізичні параметри, при яких діафрагма людини напружу-

ється, при чому горло та голосові зв'язки залишаються ненапруженими. Дане вміння командира відпрацьовується багатьма усними та дихальними вправами протягом навчання.

Проекція на відстань до адресату – друга характеристика вміння командира, який повинен «докричатись» до самої дальньої людини – адресата-солдата, наприклад. Проекція голосу відтворюється на основі цілого ланцюжка вмінь керувати своїм тілом: правильною осанкою, диханням, розслабленим горлом та напруженою діафрагмою.

Виразність вислову створюється завдяки чіткого вимовлення кожного звуку-слову команд для створення впевненості, що повідомлення зрозуміло всіма співрозмовниками комунікації – строю кадетів.

Зміна висоти тону, яка прямо пов'язана з модуляцією голосу, володіє своїми закономірними засобами. Слід зазначити, що початкова команда починається на нормальному рівні голосу людини, впродовж якої впроваджується збільшення тону, створюючи низький висхідний ядерний тон. Синтагма другої частини команди, яка вказує на час виконання дії, вимовляється низьким низхідним термінальним тоном, дихання теж створюється через діафрагму.

Останнім індикатором вміння створювати усну маску військової команди виступає стрімкість вимови ключових слів. Різкість вимови команди прямо залежна від якості команди та відбудовує ідеальне інтонаційне завершення. Після різкої вимови слова-синтагми, яка потребує контролю, впевненості та рішучості від адресанта, як правило, відбувається тогочасне виконання руху. Означена модуляція голосу неможлива без знання команд взагалі та емоційного використання всіх вище розглянутих елементів.

Висновки. Усна англомовна мовленнєва маска військового командира – тимчасове рольове перевтілення задля реалізації міжособистісної ролі головного керівника/лідера, яке передається завдяки імітації мовленнєвої поведінці згідно нормам, встановленим в інституціональному військовому дискурсі. Комунікація, яка виступає одночасним втіленням багатьох компонентів, носить односпрямований характер, який не передбачає суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Мотиваційна, діяльнісна, соціальна комунікація сприяє реалізації регуляційно-комунікативної функції, у ході якої командир здійснює корегуючі поведінку адресатів-підлеглих і реагує на їхні дії.

Інтонація та модуляція голосу відносяться до невербальних звукових засобам впливу, які грають одну з самих важливих функцій при передачі інформації.

Аналіз матеріалу дослідження дав змогу виділити певні риси мовленнєвої маски військового командира: команди рухів на плацу носять спонукальний характер, складаються з одного речення, включають 1-3 слова, які поділяються на 1-2 синтагми, що дозволяє стверджувати: прикази мовленнєвої маски командира реалізуються у стислій, клішованій формі. Синтагми поділяються на дві частини за інтенцією та лексичним наповненням: підготовку до наступної дії та час і напрямок руху.

Дослідження інтонаційних засобів, притаманних військовим командам виокремлюють: надзвичайну гучність, широкий діапазон, наявність пауз короткої або середньої тривалості, швидкий темп вимови ключових слів; перша синтагма вимовляється висхідним рухом мелодії, друга – низхідним.

Значний вплив на формування англомовної усної маски командира оказують характеристики голосу, які є невербальними акустичними засобами та характеристиками лідера, серед яких виокремлюють: міру гучності, проекцію на відстань до адресату, виразність вислову, модуляцію голосу, різкість подачі команди.

У даній статті предметом аналізу являлась маска, яка відноситься до міжособистісної ситуації спілкування. Невирішеним питанням щодо їх структури та інтонаційних засобів залишаються наступні військові маски реалізації управління: інформаційна та за прийняттям рішень, що складатиме коло інтересів наступних робіт.

Література:

1. Шпильман М.В. Коммуникативная стратегия речевая маска (на материале произведений А. и Б. Стругацких): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 - русский язык (филологические науки). Новосибирск, 2006. 229 с.
2. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие. Воронеж, 2001. 252 с.
3. Яковлева Е.А., Ситникова Е.А. Речевая маска «шутник» в уфимском медиатексте. URL: http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/20860/Stat%27_ua_Lesosibirsk.pdf?sequence=1. (Дата звернення 01.02.2022).
4. Морева А.Н. Типология речевых масок в жанре литературной рецензии (на материале «Литературной газеты»). *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, 2014, No 1 (1). С. 442–447.
5. Шипіцин С. Методична розробка для проведення лекції No 5 з навчальної дисципліни «Основи військового управління (у т.ч. штабні процедури НАТО)». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого військово-юридичний інститут, кафедра підготовки офіцерів запасу. Харків. С. 1-9. "URL: http://nulau.edu.ua/materials/files/caf_v1/0290/01.pdf (Дата звернення 07.02.2022).
6. Культура відносин у військовому колективі. Порадник командира: метод. посіб. / за заг. ред. Н.А. Агаєва. Київ: Видавничий дім «Освіта України», ФОП Маслаков Р.О., 2021. 121 с.
7. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: «Академія», 2009. 376 с.
8. Лаптыпов Р.А. Интернет-революция. Свободная мысль. 2012. No 9. С. 32–34.
9. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Київ: КМ-БУКС, 2015. 416 с.
10. Николаева Ж. Основы теории коммуникации. Улан-Удэ: ВСГУТ, 2004. 274 с.
11. Таранец В.Г. Энергетическая теория речи: монография. 2-е изд. доп. Одесса: Печатный дом, 2014. 188 с.
12. Светозарова Н.Д. Характеристика основных мелодических типов в интонации немецкого языка: дис. ... канд. филол. наук. Л., 1970. С. 17-148.

Yevdokimova I., Savilova L., Khapina O. Speech commander mask in oral English military discourse

Summary. The article is devoted to the research of intonation means contributing to the realization of the commander speech mask in the oral English military discourse. The speech mask is referred to as a complex communication strategy which coordinates two styles of communication: personal and a chosen one, where the last is limited in time and ends with the transition to another type of discourse. Role change is realized due to the imitation of other speech behavior, which implements the main functions of its shift: manipulative, image creative, gamy and self-expressional.

The commander's speech mask appears to perform the function of interpersonal relation coordination during a regulatory communication, which is characterized by the usage of formal dialogue, stereotyped facial expressions, gestures and means of speech.

Commands of movements on the square are motivating, insistent and demanding. They consist of one short clichéd sentence of 1-3 words which form 1-2 phrases. Commands are created due to very high loudness, wide range, pauses of short or medium duration within the phrase and medium duration between phrases, quick tempo of its keywords, low rising terminal tone of the first sense-group and low falling terminal tone of the second intonation-group.

Voice characteristics are of primary importance in the military discourse. They refer to the necessary knowledge and skills that a "military commander's speech mask" must possess. Non-verbal acoustic devices help creating the image of a leader. During the research there have been differentiated the most important characteristics: the rate of loudness, projection of the voice to the recipient at a distance, distinctiveness of speech, modulation of voice, sharpness of command.

Loudness is a component of intonation directly dependent on the distance to the recipient and implies special ability of physical characteristics such as the tension of the diaphragm and untensioned vocal cords; to be heard by the farthest soldier (cadet) that is the function of projection at the distance to the recipient; distinctive pronunciation of commands is directly correlated to the successful realization of the purpose of discourse; the sharpness of the pronunciation of phrases depends on the quality of the command and rebuilds the perfect intonation of the military discourse.

Key words: speech mask, command, intonation, loudness, intonation-group.